

संस्कृत दीपिका

ANSWER KEY
उत्तर पुस्तिका

1

वर्णमाला

अभ्यासः

1. चित्रं दृष्ट्वा सम्यक् (✓) चिहाकनं कुरुत—(चित्र को देखकर सही वर्ण (✓) चिह्न लगाइए।)
उ, ई, ए, ओ, इ, ऐ, अ, अं, ऊ, औ।
2. चित्रं दृष्ट्वा उचित विकल्पे (✓) चिह्नं दर्शयत। (चित्र देखकर उचित विकल्प पर (✓) चिह्न लगाइए।)
(घ) अंशुमान्, (क) सैनिकः, (ख) इक्षुः (ख) ऊपलालिका
3. निम्नलिखितेषु शब्देषु शुद्धिं कुरुत। (निम्नलिखित शब्दों को शुद्ध कीजिए।)
(क) ऊर्णम्: (ख) ईक्षिका: (ग) आखेटकः
(घ) ओकः (ङ) एकशृंग (च) अकर्णः
4. कर्ता—क्रिययोः परस्पर मेलनं कुरुत। (कर्ता को क्रिया से मिलाइए।)
(क) iii (ख) i (ग) ii
(घ) vi (ङ) iv (च) v
5. अधोलिखितानां शब्दैः संस्कृतशब्दान् लिखत— (निम्नलिखित शब्दों के संस्कृत रूप लिखिए)
(क) ओकः (ख) अंशुमान् (ग) औघः (घ) एकशृंगः
6. अधोलिखितानां शब्दैः हिन्दीशब्दान् लिखत— (निम्नलिखित शब्दों के हिन्दी अर्थ लिखिए।)
(क) सॉप (ख) सूर्यः (ग) सैनिक (घ) ऊन
7. संस्कृतानुवादं कुरुत— (संस्कृत में अनुवाद कीजिए।)
(क) ऊयते (ख) एठते (ग) अकति (घ) आखेटयति
8. प्रत्येकं चित्रं दृष्ट्वा तस्य संस्कृतनाम लिखत— (प्रत्येक चित्र को देखकर उसका नाम संस्कृत में लिखिए।)
ओकः, आखेटकः, ऊर्णम्, ईक्षिकाः, सैनिकः

व्यञ्जनानि

अभ्यासः

1. चित्रं दृष्ट्वा सम्यक् (✓) वर्णः चिहाकनं कुरुत—(चित्र देखकर सही वर्ण पर (✓) चिह्न लगाइए।)
घ, न, र, फ, क, प, व, ग।
2. समुचित विकल्पे (✓) चिह्नं प्रयुज्यताम्— (सही विकल्प पर (✓) चिह्न लगाइए।)
खट्वा, जकुटः, चंद्रः, झषः।

3. निम्नलिखितेषु शब्देषु शुद्धिं कुरुत। (निम्नलिखित शब्दों को शुद्ध कीजिए)।

(क) कलशः (ख) शकुनज्ञः (ग) खट्वा
(घ) डमरुः (ङ) टङ्किका (च) जकुटः

4. कर्त्ता-क्रिययोः परस्परमेलनं कुरुत- (कर्त्ता को क्रिया से मिलाइए।)

(क) iii (ख) vi (ग) i
(घ) ii (ङ) v (च) iv

5. अधोलिखितानां शब्दानां संस्कृतशब्दान् लिखत- (निम्नलिखित शब्दों के संस्कृतशब्द लिखिए)

(क) तरणिः (ख) हस्तः (ग) षहसानुः (घ) भरुजः

6. अधोलिखितानां शब्दानां हिन्दीशब्दान् लिखत- (निम्नलिखित शब्दों के हिन्दी शब्द लिखिए।)

(क) रस्सी (ख) कुर्सी (ग) बेल (घ) छाता

7. संस्कृतानुवादं कुरुत- (संस्कृत में अनुवाद कीजिए।)

(क) अजा चरति। (ग) गोपालः धेनुः टङ्कयति
(ख) अम्बा छत्रेण छदति। (घ) रमा हसति।

1

अक्षरमाला-ज्ञान (Alphabets Knowledge)

अभ्यासः

1. अधोलिखितानां प्रश्नानां उत्तराणि हिन्द्याम् लिखत। (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर हिंदी में लिखिए।)

- (क) स्वरों के उच्चारण में किसी अन्य अक्षर की सहायता की आवश्यकता नहीं होती और व्यंजनों का उच्चारण स्वरों की सहायता से किया जाता है।
(ख) स्वर तेरह हैं- अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ए, ऐ, ओ, औ, ॠ, ॡ।
(ग) हस्त- अ, इ, उ, ऋ, लृ
दीर्घ-आ, ई, ऊ, ए, ऐ, ओ, औ, ॠ।
(घ) व्यंजन तीन प्रकार के होते हैं-
स्पर्श व्यंजन, अंतस्थ व्यंजन, ऊष्म व्यंजन।
(ङ) चार-क्ष, त्र, ज्ञ, श्र।
(च) श, ष, स, ह।

2. अधोलिखितानि व्यञ्जनानि मध्ये अन्तःस्थ व्यञ्जनानि चयनं कृत्वा लिखत।
(निम्नलिखित व्यंजनों में अन्तःस्थ व्यंजनों को चुनिए और लिखिए।)

य, र, ल, व।

3. उचितं विकल्पे(✓) चिह्नं प्रदर्शयत। (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए।)

(क) क्ष (ख) य (ग) च

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)

(क) नारिकेलः फलति ।	(घ) चटके उत्पततः ।	(च) छात्रा पठति ।
(ख) छात्रा पठति ।	(ङ) अजाः चरन्ति ।	(छ) वानराः धावन्ति ।
(ग) शुकौ वदतः ।		

3. उचितकर्तृपदैः रिक्तस्थानानि पूरयत । (उचित कर्ताकारक शब्दों से रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।)

(क) नारिकेलः	(ख) छात्रा	(ग) अजाः	(घ) वानराः
(ङ) शुकौ	(च) सः	(छ) छात्रा	(ज) अजाः
(झ) चटके	(ञ) त्वम्	(ट) चटके	(ठ) सः/सा
(ड) वानरः	(ढ) त्वम्		

4. अधोलिखितानां धातूनां लट्लकारे (वर्तमानकाले) त्रिषु पुरुषेषु रूपाणि लिखत ।
(निम्नलिखित धातुओं के रूप तीनों पुरुषों में लट्लकार (वर्तमान काल) में लिखिए ।)

पत्			
प्रथम पुरुषः	पतति	पततः	पतन्ति
मध्यम पुरुषः	पतसि	पतथः	पतथ
उत्तम पुरुषः	पतामि	पतावः	पतामः
पा (पिब)			
प्रथम पुरुषः	पिबति	पिबतः	पिबन्ति
मध्यम पुरुषः	पिबसि	पिबथः	पिबथ
उत्तम पुरुषः	पिबामि	पिबावः	पिबामः
लिख्			
प्रथम पुरुषः	लिखति	लिखतः	लिखन्ति
मध्यम पुरुषः	लिखसि	लिखथः	लिखथ
उत्तम पुरुषः	लिखामि	लिखावः	लिखामः

5. अधोलिखितानां संस्कृतवाक्यानां हिन्द्याम् अथवा आङ्ग्लभाषाम् अनुवादं कुरुत ।

(निम्नलिखित संस्कृत वाक्यों का हिंदी अथवा अंग्रेजी में अनुवाद कीजिए ।)

(क) वह जाता है ।	(ङ) तुम सब आते हो ।	(ज) घोड़े घास खाते हैं ।
(ख) वह दोनों लिखते हैं ।	(च) मैं सैनिक हूँ ।	(झ) हम सब चित्र देखते हैं ।
(ग) फल गिरते हैं ।	(छ) मैं वहाँ दौड़ता हूँ ।	(ञ) तुम सब पढ़ते और बोलते हो ।
(घ) रमेश घर जाता है ।		

6. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)

(क) मयूरः नृत्यति ।	(घ) बालकः खादति ।	(च) चटकाः उत्पतन्ति ।
(ख) वृषभः धावति ।	(ङ) रमेशः लिखति पठति च ।	(छ) अश्वाः धावन्ति ।
(ग) छात्रः पठति ।		

7. छात्र संवय करे ।

8. उचितं विकल्पे(✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)
- (क) i (ख) ii (ग) i

3

'एतत्' शब्दस्य प्रयोगः ('एतत्' शब्द का प्रयोग) (Use of the Word 'एतत्')

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)
- (क) शिक्षकः पाठयति । (ङ) शुकाः उत्पतन्ति । (ज) अश्वौ धावतः ।
 (ख) बालिका नृत्यति । (च) कोकिलाः कूजन्ति । (झ) शिक्षकः पाठयति ।
 (ग) अश्वौ धावतः । (छ) बालिका नृत्यति । (ञ) शुकाः उत्पतन्ति ।
 (घ) वर्तकौ तरतः ।
3. चित्राणि आधृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत । (चित्र के आधार पर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।)
- (क) शुकाः, शुकाः (ख) मृगौ, धावतः (ग) छात्राः, पठन्ति (घ) एषः, पाठ / पुस्तकम्
4. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)
- (क) एषा रमा अस्ति । (ङ) एते महिले स्तः । (ज) एते पुरुषाः सन्ति ।
 (ख) एषः अश्वः अस्ति । (च) एते कपोताः सन्ति । (झ) एताः बालिकाः सन्ति ।
 (ग) एते मृगाः सन्ति । (छ) एताः कोकिलाः सन्ति । (ञ) एतौ कुक्कुरौ स्तः ।
 (घ) एते चटके स्तः ।
5. अधोलिखितेषु वाक्येषु क्रियापदानि शुद्धानि कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों की क्रियाओं को शुद्ध कीजिए)
- (क) अस्ति (ख) धावन्ति (ग) अस्ति (घ) हसति
 (ङ) स्तः (च) उत्पतति (छ) वदति (ज) धावतः
 (झ) कूजन्ति (ञ) पठति
6. उचितं विकल्पे(✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)
- (क) iv (ख) iii (ग) ii

4

'किम्' शब्दस्य—प्रयोगः ('किम्' शब्द का प्रयोग) (Use of the Word 'किम्')

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)
- (क) इक्षुः शुण्डे अस्ति । (घ) वानरयोः मुखे कदलीफलम् अस्ति ।
 (ख) बालिकायाः हस्ते भोजनमञ्जूषा अस्ति । (ङ) बालिकानां पादेभ्यः नूपुराः सन्ति ।
 (ग) छात्रयो हस्ते पुस्तकम् अस्ति ।
3. छात्र संवय करे ।

4. अधोलिखितानां वाक्यानां हिन्द्याम् अथवा आङ्ग्लभाषायाम् अनुवादं कुरुत ।
(निम्नलिखित शब्दों का हिंदी अथवा अंग्रेजी में अनुवाद कीजिए ।)

(क) ये सब हिरन हैं।	(ड़) दो कन्याएँ पढ़ती हैं।	(ज) ये दो बंदर हैं।
(ख) दूध है।	(च) किसान जोतता है।	(झ) ये सब बाघ हैं।
(ग) आदमी चलता है।	(छ) फल गिरता है।	(ञ) छात्राएँ हैं।
(घ) दो घोड़े दौड़ते हैं।		

5. चित्राणि आधृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत । (चित्र के आधार पर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।)

(क) किम्, पुष्पम्	(ख) कानि, इमानि	(ग) किम्, माला
(घ) अयं, बालकः अस्ति	(ड़) कौ, इमो, स्तः	

6. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)

(क) अयं कः अस्ति?	(ड़) इमानि कानि?	(ज) इदम् वाटिका अस्ति ।
(ख) इमाः काः?	(च) सीता पठति ।	(झ) बालिकाः हसन्ति ।
(ग) इयं का?	(छ) रमा छात्रा अस्ति ।	(ञ) रत्ना महिला अस्ति ।
(घ) इमौ कौ?		

7. उचितं विकल्पे(✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)

(क) i	(ख) iii	(ग) ii

5

संज्ञाः शब्दाः (पुल्लिङ्ग) (Noun words Masculine Gender)

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)

(क) शुकस्य वर्णः हरितः अस्ति ।	(ड़) शशकानां श्वेतः वर्णः अस्ति ।
(ख) वानराणां कृष्णः वर्णः अस्ति ।	(च) वानराः वृक्षे उपविशन्ति ।
(ग) श्वेतः वर्णः शान्तेः प्रतीकः अस्ति ।	(छ) शशकाः चत्वारः सन्ति ।
(घ) काषायवर्णः त्यागस्य प्रतीकम् अस्ति ।	(ज) अयं शुकः अस्ति ।

3. अधोलिखितानां शब्दानां संस्कृते लिखन्तु— (निम्नलिखित शब्दों को संस्कृत में शब्द लिखिए)

(क) शुकः	(घ) द्वौकाको / वायसौ	(च) एकः कुक्कुरः
(ख) शशकाः	(ड़) इमे द्वे वृक्षे	(छ) पञ्च अश्वाः
(ग) वृक्षाणि		

4. अधोलिखितानां वाक्यानां हिन्द्याम् अथवा आङ्ग्लभाषायाम् अनुवादं कुरुत ।
(निम्नलिखित वाक्यों का हिंदी अथवा अंग्रेजी में अनुवाद कीजिए ।)

(क) यह तोता है।	(ड़) ये छह खरगोश हैं।	(ज) तीन किताबें हैं।
(ख) ये दो कौए हैं।	(च) लड़कियाँ पढ़ती हैं।	(झ) तोते का रंग हरा है।
(ग) तीन बंदर बैठे हैं।	(छ) वे दो किताबें हैं।	(ञ) बहुत से बंदर पेड़ पर हैं।
(घ) चार आदमी दौड़ते हैं।		

5. चित्राणि आधृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत । (चित्र के आधार पर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।)
 (क) कपोतः, कृष्णः (ख) मयूराः, उपविशन्ति
6. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)
 (क) अयं काकः कृष्णः वर्णस्य अस्ति । (ङ) अयं एकः कृष्णवर्णः कुक्कुरः अस्ति । (ज) एतौ द्वौ शुक्रौ स्तः ।
 (ख) इमे श्वेत वर्णाः शशकाः सन्ति । (च) इमे द्वे बालिके स्तः । (झ) इमे नराः सन्ति ।
 (ग) इमे द्वौ वृक्षौ स्तः । (छ) अयं एकः नृपः अस्ति । (ञ) इमौ द्वौ अश्वौ स्तः ।
 (घ) इमे पञ्चझषाः सन्ति ।
7. उचितं विकल्पे (✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)
 (क) iii (ख) i (ग) i

6

संज्ञा शब्दाः (स्त्रीलिङ्ग और नपुंसकलिङ्ग) (Noun words Feminine and Neuter Gender)

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानां संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)
 (क) आम्रफलम् पक्वम् अस्ति । (ङ) गंगायाः जले कीटाणवः न जायन्ते ।
 (ख) रमा सप्तभ्यां कक्षायां पठति । (च) गंगा हिमालयात् निर्गच्छति ।
 (ग) मानवः गृहात् आगच्छति । (छ) सर्वत्र दिव्यसंगणकः विराजमानः अस्ति ।
 (घ) गंगायाः जलं पवित्रं अस्ति । (ज) दूरस्थं दृश्यं दूरदर्शनम् दर्शयति ।
3. छात्र स्वयं करे ।
4. अधोलिखितानां संस्कृतशब्दान् लिखत । (निम्नलिखित के संस्कृत शब्द लिखिए ।)
 (क) पक्वम् आम्रफलम् (घ) पुस्तकम् (च) कुतः
 (ख) दूरदर्शनम् (ङ) अजे (छ) आगच्छन्ति
 (ग) कलमम्
5. चित्राणि आधृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत । (चित्र के आधार पर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।)
 (क) मयूरः, नृत्यति (ख) पुष्पः, विकसति । (ग) बालिका, पठति । (घ) बालिके, पुस्तके ।
6. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)
 (क) अहं आग्रम अस्मि । (ङ) अस्मिन् कीटाणवः न जायन्ते (ज) त्वं शिक्षिका असि ।
 (ख) त्वं कदलीफलम् असि । (च) अहम् पुस्तकं अस्मि । (झ) इंद पुष्पं अस्ति ।
 (ग) अहं गंगा अस्मि । (छ) सः शशकः अस्ति । (ञ) पुष्पं सुन्दरं अस्ति ।
 (घ) मम जलं पवित्रं अस्ति ।
7. उचितं विकल्पे (✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)
 (क) i (ख) i

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)

(क) धेनुः अजा च गृहपशवः स्तः ।	(ङ) कर्त्तनयंत्रे छुरिका कर्त्तरी च स्तः ।
(ख) विद्युत्दीपः द्रावक-वर्तिका च प्रकाशकौ स्तः ।	(च) गर्दभ भारं वहति ।
(ग) जगतः पालकौ विष्णुः रामः च स्तः ।	(छ) विद्युत्दीपः प्रकाशं ददाति ।
(घ) वृषभः गर्दभः च भारवाहकौ स्तः ।	(ज) धेनु दुग्धं ददाति ।
3. छात्र स्वयं करे ।
4. अधोलिखितानां संस्कृतवाक्यानां हिन्द्याम् अथवा आङ्ग्लभाषायाम् अनुवादं कुरुत ।
(निम्नलिखित संस्कृत वाक्यों का हिंदी अथवा अंग्रेजी में अनुवाद कीजिए ।)

(क) तुम पुस्तक कब पढ़ते हो?	(च) हम सब वहाँ पुस्तक पढ़ते हैं ।
(ख) मैं वहाँ जाता हूँ ।	(छ) मैं मोर हूँ ।
(ग) तुम दोनों कहाँ दौड़ते हो? ।	(ज) तुम भी हमेशा पढ़ते हो ।
(घ) तुम सब फल नहीं खाते हो ।	(झ) हम दोनों घर जाते हैं ।
(ङ) मैं दूध और पानी पीता हूँ ।	(ञ) हिरन दौड़ते हैं ।
5. चित्राणि आधृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत । (चित्रों के आधार पर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।)

(क) युवाम्	(ख) त्वम्	(ग) युवाम्
(घ) आवाम् स्वः, शशकौ स्थः, स्तः उपविशतः	(ङ) स्तः, शुकौ, उपविशतः, वृक्षे ।	
6. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)

(क) तौ लिखतः ।	(ङ) यूयम् तत्र किमर्थं धावथः? ।	(ज) आवाम् धावावः ।
(ख) ते क्रीडन्ति ।	(च) युवाम् पत्रं पठथः ।	(झ) यूयम् हसथः ।
(ग) युवाम् पठथः ।	(छ) आवाम् तत्र गच्छावः ।	(ञ) आवाम् गायावः ।
(घ) सर्वे बालकाः चित्राणि पश्यन्ति ।		
7. उचितं विकल्पे(✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)

(क) ii	(ख) i
--------	-------

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)

(क) वृक्षाः प्राणवायुं यच्छन्ति ।	(ड़) कृषका बीजानि विपन्तिः ।
(ख) वृक्षाः प्राणवायुं यच्छन्ति ।	(च) सैनिकाः देशस्य रक्षा कुर्वन्ति ।
(ग) कृषकाः क्षेत्रे बीजानि विपन्ति ।	(छ) मृगाः वने इतस्ततः धावन्ति ।
(घ) कृषकाः अन्नानि उत्पादयन्ति ।	(ज) कृषकाः क्षेत्राणि कर्षयन्ति ।

3. छात्र स्वयं करे ।

4. अधोलिखितानां संस्कृतशब्दान् लिखत । (निम्नलिखित के संस्कृत शब्द लिखिए ।)

(क) गर्दभौ ।	(घ) पञ्च पुष्पाणि ।	(च) त्रयः मूषकाः
(ख) त्रयः हिरणाः ।	(ड़) मयूरौ / द्वौ मयूरौ ।	(छ) गजाः
(ग) चत्वारः नराः ।		

5. अधोलिखितेषु वाक्येषु रिक्तस्थानेषु चित्रानुसारं क्रियापदानि योजयत ।

(निम्नलिखित वाक्यों में रिक्त स्थानों में चित्र के अनुसार क्रिया लगाइए ।)

- (क) अस्ति, सा पठति (ख) स्तः, ते वदतः । (ग) सन्ति, ताः क्रीडन्ति (घ) चरति ।

6. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)

(क) वयं कृषकाः स्मः ।	(ड़) यूयम् सत्यं वदथ ।	(झ) सुशीला पठति ।
(ख) ताः चटकाः सन्ति ।	(च) पुष्पाणि विकसन्ति ।	(ञ) रंजना कूर्दति ।
(ग) यूयम् विद्यार्थिनः छात्राः स्थ ।	(छ) सैनिकाः देशस्य रक्षां कुर्वन्ति ।	(ट) मृगाः तीव्रं धावन्ति ।
(घ) वयम् क्रीडामः ।	(ज) वयं छात्राः स्मः ।	

7. उचितं विकल्पे (✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)

- (क) i (ख) i (ग) i

संख्याबोधः (संख्या ज्ञान) (Knowledge of Counting)

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)

(क) शिक्षकः द्वौ छात्रौ पाठयति ।	(ड़) जनाः क्रिकेट क्रीडनं पश्यन्ति ।
(ख) अन्यः जनाः प्रतीक्षारताः सन्ति ।	(च) नव ग्रहाः सन्ति ।
(ग) चत्वारः छात्राः पठन्ति ।	(छ) चिकित्सकाः परस्परं वार्तालापं कुर्वन्ति ।
(घ) क्रीडकाः क्रिकेटं क्रीडन्ति ।	(ज) पुरा नवग्रहाः आसन् ।

3. छात्र स्वयं करे ।

4. अधोलिखितानां संस्कृतशब्दान् लिखत । (निम्नलिखित के संस्कृत शब्द लिखिए ।)

(क) अध्यापकः	(घ) चत्वारः छात्राः	(च) आकाशे
(ख) नवग्रहाः	(ड़) प्राचीनकाले	(छ) प्रतीक्षारत
(ग) क्रिकेटक्रीडा		

5. अधोलिखितेषु वाक्येषु रिक्तस्थानेषु चित्रानुसारं क्रियापदानि योजयत ।
(निम्नलिखित वाक्यों में रिक्त स्थानों में चित्र के अनुसार क्रिया लगाइए ।)
(क) प्रक्षालयति, अस्ति	(ग) कुर्वन्ति, क्रीडन्ति
(ख) कुर्वन्ति, क्रीडन्ति	(घ) करोति, सिञ्चति
6. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)
(क) चंद्रः एकः भवति ।	(ङ) भ्रङ्गानाम् षट्पादाः भवन्ति ।	(ज) दशदिशः भवन्ति ।
(ख) हस्तद्वयं भवतः / हस्तौ द्वौ भवतः	(च) सप्ताहे सप्त दिनानि भवन्ति ।	(झ) आवाम् मित्रे स्वः ।
(ग) कालाः त्रयः भवन्ति ।	(छ) ग्रहाः नव भवन्ति ।	(ञ) तडागे तिस्त्रः मत्स्यः सन्ति ।
(घ) वेदाः चत्वारः भवन्ति ।		
7. उचितं विकल्पे(✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)
(क) i	(ख) i	(ग) i

10

कर्म कारकम् (कर्म कारक) (द्वितीया विभक्ति) (Adjective Case)

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)
(क) अजातृणं खादति ।	(ङ) छात्रः पुस्तकं पठति ।
(ख) मालाकारः माला रचयति ।	(च) रजकः वस्त्राणि प्रक्षालयति ।
(ग) मालाकारः पुष्पाणि आनयति ।	(छ) रजकः तडागं गच्छति ।
(घ) मरकटः वृक्षम् आरुह्य इतस्ततः कूर्दति ।	(ज) रजकः सायं गृहं प्रति आगच्छति ।
3. छात्रं स्वयं करे ।
4. अधोलिखितानां संस्कृतवाक्यानां हिन्द्याम् अथवा आङ्ग्लभाषायाम् अनुवादं कुरुत ।
(निम्नलिखित संस्कृत वाक्यों का हिंदी अथवा अंग्रेजी में अनुवाद कीजिए ।)
(क) यह धोबी है ।	(ङ) बंदर फल खाता है ।	(ज) वे सब फल खाते हैं ।
(ख) धोबी कपड़े धोता है ।	(च) माली माला बनाता है ।	(झ) लड़के खेल के मैदान में खेलते हैं ।
(ग) दो छात्र पुस्तक पढ़ते हैं ।	(छ) मोहन घर जाता है ।	(ञ) छात्र दौड़ते हैं ।
(घ) मैं बगीचे में जाता हूँ ।		
5. अधोलिखितेषु वाक्येषु रिक्तस्थानेषु चित्रानुसारं कर्तृपदानि योजयत ।
(निम्नलिखित वाक्यों में रिक्त स्थानों में चित्र के अनुसार कर्ता लगाइए ।)
(क) वानरः	(ख) मृगौ	(ग) रजकः	(घ) बालकः
6. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)
(क) रजकः वस्त्राणि प्रक्षालयति ।	(ङ) वयम् दुग्धं पिबामः ।	(ज) सैनिकौ रक्षतः ।
(ख) रचना गृहं गच्छति ।	(च) ते छात्रे स्तः	(झ) त्रयः कुक्कुराः धावन्ति ।
(ग) मोहनः विद्यालयं गच्छति ।	(छ) वानरः इतस्ततः कूर्दति ।	(ञ) शुकः आग्रम् खादति ।
(घ) ते फलानि खादन्ति ।		
7. उचितं विकल्पे(✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)
(क) i	(ख) iii	(ग) i

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)

(क) बालिका घटेन जलं आनयति ।	(ङ) दिनेशः कलमेन उत्तराणि लिखति ।
(ख) दिनेशः प्रकृत्या परोपकारी अस्ति ।	(च) मोहनः मित्रेण सह गृहं प्रति आगच्छति ।
(ग) शिक्षिका सुधाखण्डेन लिखति ।	(छ) मनोहरः बसयानेन विद्यालयं गच्छति ।
(घ) दिनेशः पादेन खञ्जः अस्ति ।	(ज) दिनेशः दण्डेन विद्यालयं गच्छति ।
3. छात्र स्वयं करे ।
4. अधोलिखितानां संस्कृतशब्दान् लिखत । (निम्नलिखित संस्कृत शब्द लिखिए ।)

(क) कर्णेन	(ख) नेत्राभ्याम्	(ग) हस्ताभ्याम्	(घ) दण्डेन
(ङ) नासिकया	(च) पुष्पैः	(छ) शिरेण	
5. चित्राणि आधृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत । (चित्रों के आधार पर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।)

(क) मुखेन, मित्रेण, पादैः	(ग) कलमेन, प्रसन्नतया
(ख) मुखेन, शुण्डेन ।	(घ) प्रसन्नतया, प्रकृत्या, कलमेन ।
6. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)

(क) मोहनः रेलयानेन दिल्ली नगरं गच्छति ।	(च) बालकाः कन्दुकेन क्रीडन्ति ।
(ख) भिक्षुकः पादेन खञ्जः अस्ति ।	(छ) मालाकारः पुष्पैः माला रचयति ।
(ग) वृद्धः शिरेण खल्वाटः अस्ति ।	(ज) मृगाः अश्वाभ्याम् सह धावन्ति ।
(घ) रामदासः नेत्राभ्यामः अन्धः अस्ति ।	(झ) रमेशः द्विचक्रिकया मेरठं गच्छति ।
(ङ) त्वं कर्णेन बधिरः अस्ति ।	(ञ) नापितः क्षुरेण केशान् छिनत्ति ।
7. उचितं विकल्पे(✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)

(क) i	(ख) i
-------	-------

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)

(क) ब्रह्मा जन्मदाता अस्ति ।	(च) यस्य वाणी रसवति क्रिया श्रमवति, लक्ष्मीः दानवति च भवति, तस्य जीविनं सफलम् अस्ति ।
(ख) शंकरः संहारकर्ता अस्ति ।	(छ) साधुसङ्गति शीतला भवति
(ग) खलस्य विद्या विवादाय भवति ।	(ज) निःस्वर्णो मेघः वर्षासु वर्षति ।
(घ) साधोः धनं दानाय भवति ।	
(ङ) साधोः विद्या ज्ञानाय भवति ।	
3. छात्र स्वयं करे ।
4. अधोलिखितानां संस्कृतशब्दान् लिखत । (निम्नलिखित के संस्कृत शब्द लिखिए ।)

(क) बालकेभ्यः (ख) नरेभ्यः (ग) पशवे (घ) छात्रेभ्यः
(ङ) मृगाभ्याम् (च) शिशुभ्यः (चत्वारः) / चत्वारः शिशुभ्यः (छ) ज्ञानाय

5. अधोलिखितानां संस्कृतवाक्यानां हिन्द्याम् अथवा आङ्ग्लभाषायाम् अनुवादं कुरुत ।
(निम्नलिखित संस्कृत वाक्यों का हिंदी अथवा अंग्रेजी में अनुवाद कीजिए ।)

(क) सूर्य रोशनी और गर्मी के लिए हो । (च) वह बालक उस लड़के को किताब देता है ।
(ख) आँखें दर्शन के लिए हों । (छ) तुम गरीब को कंबल दो ।
(ग) राजा प्रजा के लिए हो । (ज) दाँत खाने के लिए हों ।
(घ) प्रजाएँ देश के लिए कार्य करें । (झ) मैं निरीक्षक (इंसपेक्टर) को फूल देता हूँ ।
(ङ) राजा गरीबों को भोजन दे । (ञ) बालक को लड्डू अच्छे लगते हैं ।

6. चित्राणि आधृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत । (चित्रों के आधार पर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।)

(क) निर्धनाय (ख) बालकाय । (ग) ब्राह्मणाय (घ) कृष्णाय ।

7. उचितं विकल्पे(✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)

(क) ii (ख) iv

13

अपादान कारकम् (अपादान कारक)
(पञ्चमी विभक्ति) (Ablative Case)

अभ्यासः

2. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । (निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।)

(क) श्रमिकः ग्रामात् आगच्छति । (ङ) ते (छात्राः) शिक्षकान् नमन्ति ।
(ख) बाला उघनात् पुष्पाणि आनयति । (च) बाला लता च उघानात् पुष्पाणि आनयतः ।
(ग) पुष्पाणि वृक्षात् पतन्ति । (छ) छात्रः संस्कृतात् ज्ञानं प्राप्नोति ।
(घ) छात्रः शिक्षकात् संस्कृतं पठति । (ज) शिक्षकाः आशीर्वादं यच्छन्ति ।

3. अधोलिखितानां संस्कृतशब्दान् लिखत । (निम्नलिखित के संस्कृत शब्द लिखिए ।)

(क) आश्रमात् (ख) नगरात् (ग) उद्यानात् (घ) प्रदेशात्
(ङ) ग्रामात् (च) गृहात् (छ) वृक्षात्

4. अधोलिखितानां संस्कृतवाक्यानां हिन्द्याम् अथवा आङ्ग्लभाषायाम् अनुवादं कुरुत ।
(निम्नलिखित संस्कृत वाक्यों का हिंदी अथवा अंग्रेजी में अनुवाद कीजिए ।)

(क) छात्र पुस्तकालय से पुस्तकें लाता है । (च) लड़की बाग से फूल लाती है ।
(ख) बड़ई जंगल से लकड़ियाँ लाता है । (छ) हम सब स्कूल से आते हैं ।।
(ग) शिष्य शिक्षक से संस्कृत पढ़ता है । (ज) मैं नगर से (शहर से) आता हूँ ।
(घ) मोहन खजाने से धन चुराता है । (झ) रमण खेल के मैदान से घर जाता है ।
(ङ) नदी पर्वत से निकलती है । (ञ) माली उपवन से फूल लाता है ।

5. चित्राणि आधृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत । (चित्रों के आधार पर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।)

(क) पत्राणि, हिमालयात्
(ग) नगरात्, उपवनात्/उघानात्

(ख) उपवनात्, सिंहात्
(घ) विद्यालयात्, आकाशात्/मेघात् ।

6. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)

(क) श्यामः आपणात् गृहम् गच्छति ।
(ख) रमेशः गृहात् विद्यालयं गच्छति ।
(ग) मालाकारः कूपात् जलं आनयति ।
(घ) वानरः वृक्षात् अवतरित
(ङ) विद्यार्थिनः पुस्तकालयात् पुस्तकानि आनयन्ति

(च) बालकः सिंहात् विभेति ।
(छ) रमा अध्यापकात् संस्कृतं पठति
(ज) विनयात् पात्रतां याति ।
(झ) वृक्षात् पत्राणि फलानि च पतन्ति ।
(ञ) ते उघानात् पुष्पाणि आनयन्ति ।

7. उचितं विकल्पे(✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)

(क) ii (ख) i

14

अव्यय शब्द-प्रयोगः (अविकारी शब्द-प्रयोग) (Use of Indeclinable Words)

अभ्यासः

1. अधोदत्तायाः मञ्जूषायाः समुचितं अव्ययपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूर्यत ।
(निचे दिए गए बॉक्स से उचित अव्यय शब्द चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।)

(क) श्वः (ख) अपि (ग) श्वः (घ) ह्यः
(ङ) अद्य, अतः (च) च (छ) अपि

2. अधोलिखितानां संस्कृतशब्दान् लिखत । (निम्नलिखित के संस्कृत शब्द लिखिए ।)

(क) अन्यत्रः (ख) श्वः (ग) ह्यः (घ) अधुनाः
(ङ) सर्वदा (च) अन्यथा (छ) शनैः शनैः

3. अधोलिखितानां संस्कृतवाक्यानां हिन्द्याम् अथवा आङ्ग्लभाषायाम् अनुवादं कुरुत ।
(निम्नलिखित संस्कृत वाक्यों का हिंदी अथवा अंग्रेज़ी में अनुवाद कीजिए ।)

(क) इसलिए वह वहाँ जाता है । (च) उसका घर कहाँ है?
(ख) आज बारिश होगी । (छ) मैं कल वाराणसी जाऊँगा ।
(ग) वह अब नहीं पढ़ता । (ज) हमेशा सच बोलना चाहिए ।
(घ) सूरज शाम को डूबता है । (झ) बूढ़ा धीरे-धीरे कपड़े पहनता है ।
(ङ) एक बार वह यहाँ आया । (ञ) कछुआ धीरे-धीरे चलता है ।

4. अधोलिखितानां वाक्यानां संस्कृते अनुवादं कुरुत । (निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए ।)

(क) त्वं अधुना पठसि । (च) सायं सर्वे गृहं आगच्छन्ति ।
(ख) तत् कार्यं सर्वदा अनुचितं अस्ति । (छ) अद्यापि अवकाशः अस्ति ।
(ग) अहम् यथा कथ्यामि सः तथैव करोति । (ज) ह्यः सोमवासरः आसीत् ।
(घ) सदा सत्यं वदेत । (झ) अहं मा कूरु ।
(ङ) यदा रामः आगच्छति तदा कृष्णः गच्छति । (ञ) रामः श्यामः च छात्रौ स्तः ।

5. उचितं विकल्पे(✓) चिह्नं प्रदर्शयत । (सही विकल्प पर (✓) का निशान लगाइए ।)

(क) i (ख) ii